

В.К. Горкавий, канд. екон. наук, професор
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ФОРМУВАННЯ АГРАРНОГО РИНКУ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Прагнення України до Євроінтеграції та створення зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, процеси економічної та геополітичної глобалізації передбачають необхідність розробки довгострокової Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки, зокрема перспективного формування аграрного ринку. У сучасному глобалізованому світі місце та роль України залежить від її здатності ефективно реалізувати свої об'єктивні переваги природно-ресурсного потенціалу, у світовому розподілу праці та у міжнародній конкурентній боротьбі, забезпечивши участь у вирішенні світових продовольчої, енергетичної та екологічної проблем на основі взаємовигідних партнерських відносин [1].

Формування аграрного ринку охоплює широке коло питань, що відносяться до ринкової трансформації товаропотоків сільськогосподарської продукції, розвитку інфраструктури ринку та його прозорості, стимулювання споживчого попиту, еквівалентності обміну і ціноутворення, державного регулювання ринкових процесів.

Особливої актуальності ці питання набули протягом останнього десятиріччя, в зв'язку з посиленням впливу на аграрну сферу зовнішніх чинників, обумовлених глобалізаційними процесами та загостренням світової продовольчої проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державної підтримки формування та розвитку аграрного ринку належать до числа найважливіших проблем, розробкою яких повинна займатися економічна наука. Теоретичні і прикладні аспекти проблеми державної підтримки аграрного сектору економіки розглядалися у працях відомих науковців, серед яких П.Т. Саблук, М.Я. Дем'яненко, М.Ю. Коденська, Ю.Я. Лузан, В.Я. Амбросов, О.В. Олійник, Т.В. Калашнікова та ін. [2-9]. Більшість дослідників розглядає державну підтримку аграрного сектору як об'єктивну необхідність, зумовлену особливостями сільськогосподарського виробництва. Незважаючи на значний обсяг проведених попередніх досліджень, ряд теоретичних і практичних питань державної підтримки розвитку аграрного сектору економіки та

формування продовольчого ринку залишаються не вирішеними. Недостатньо дослідженими залишаються питання теоретичної суті державної підтримки та обґрунтування напрямів і критеріїв її надання.

Мета статті – узагальнення теоретичних засад державної підтримки аграрного сектору, аналіз її розмірів та динаміки, а також обґрунтування напрямів та критеріїв надання державної підтримки.

Виклад основних результатів дослідження. Особливості сільськогосподарського виробництва, його висока залежність від природно-кліматичних умов, що викликають виробничі та фінансові ризики і впливають на кінцеві результати підприємницької діяльності, обумовлюють необхідність державної підтримки аграрного сектору економіки.

В сучасній економічній літературі відсутнє однозначне тлумачення суті поняття «державна підтримка». Різні автори не однаково вирішують це питання. Так, І.М. Татарчук вважає, що державна підтримка – це комплекс законодавчо та організаційно визначених довгострокових бюджетних заходів, які об'єктивно необхідні для формування сприятливого конкурентного середовища розвитку галузі як запоруки продовольчої безпеки. Ці заходи в сукупності з критеріями та умовами їх здійснення формують механізм державної підтримки сільського господарства [10].

На думку А.Д. Діброви державна підтримка – це складова системи державного регулювання сільського господарства, що являє собою сукупність правових, фінансово-економічних, організаційних та інших заходів держави щодо стимулюючого впливу на розвиток як сільськогосподарського виробництва, так і сільських територій у потрібному для суспільства напрямі [11].

У Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 року поняття «державна підтримка» чітко не визначене. Це призводить до того, що воно нерідко вживається як синонім поняття «державне регулювання». В цьому зв'язку М.Ю. Коденська і А.В. Єремєєва, висвітлюючи теоретико-методологічні засади цих споріднених економічних категорій, відмічають, що державна підтримка є однією зі складових системи державного регулювання розвитку. Державне регулювання, за визначенням згаданих авторів, поняття за своїм змістом більш широке і включає в себе різні форми, способи і інструменти впливу на розвиток як аграрно-промислового виробництва, так і суспільства в цілому [6].

На думку автора цих рядків державна підтримка є одним з видів державного регулювання і охоплює сукупність законодавчо та

організаційно визначених бюджетних заходів з метою забезпечення сталого розвитку аграрно-промислового виробництва. Вона дозволяє сконцентрувати ресурси на виробництво тих товарів, які найбільш потрібні суспільству, примушує агроформування застосовувати оптимальні комбінації використання обмежених ресурсів, сприяє розробці та впровадженню сучасних технологій.

Обсяги державної підтримки сільськогосподарських підприємств визначаються можливостями бюджетного фінансування аграрного сектору і помітно коливаються у окремі роки (таблиця).

Як видно з наведених в таблиці даних, загальна сума державної підтримки у 2011 р. порівняно з 2007 р. зросла по Україні на 14,5 %, по Харківській області – у 2,1 раза. З розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь розмір державної підтримки за 2007-2011 рр. по Україні зріс лише на 3,8 %, по Харківській області – на 84,4 %.

Державна підтримка сільськогосподарських підприємств у 2007-2011 рр.

Рік	Україна		Харківська область	
	державна підтримка всього, млн грн	на 1 га с-г угідь, грн	державна підтримка всього, млн грн	на 1 га с-г угідь, грн
2007	3527,1	211	147,0	135
2008	5306,7	292	248,5	206
2009	2775,2	152	169,2	140
2010	4379,4	237	235,0	211
2011	4039,8	219	305,7	249

Джерело: Статистична звітність за формою №50 сг; річний звіт Державної казначейської служби «Про виконання показників розподілу видатків Державного бюджету України».

За даними Державної служби статистики державна підтримка фермерських господарств у нашій країні становить лише 0,5% загального обсягу їх доходів [12]. Для порівняння відмітимо, що за даними Організації економічного співробітництва та розвитку рівень державної підтримки у доходах фермерських господарств за 2009-2011 рр. становив: у США – 9 %, Ізраїлі – 13 %, Канаді – 16 %, Японії – 51 %, Швейцарії – 56 %, Норвегії – 60 %. В країнах Євросоюзу з розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь щорічно субсидується біля 350 євро (біля 4000 грн), що на порядок більше ніж в Україні. В таких умовах вижити

українському селу і бути конкурентоспроможним у край проблематично. Як справедливо відмічає О.М. Супрун «якщо ми хочемо, щоб наше село жило і розвивалося, щоб продукція сільського господарства могла належно конкурувати на Європейському і світовому ринках, маємо визначити і законодавчо закріпити аграрний сектор економіки як пріоритет держави. Без значної бюджетної підтримки села ми не зможемо успішно конкурувати з країнами Євросоюзу» [14].

У формуванні аграрного ринку приймають участь не тільки сільськогосподарські підприємства, а й господарства населення до яких офіційна статистика відносить особисті селянські господарства, виробників сільськогосподарської продукції на присадибних ділянках, на ділянках колективного і індивідуального садівництва та городництва, а також на дачних ділянках.

У 2011 р. у Харківській області частка господарств населення в загальному обсязі виробництва становила: зерна – 21,5 %, цукрових буряків – 17,6 %; насіння соняшнику – 17,0 %; картоплі – 99,7 %; овочів – 95,6 % плодів і ягід – 88,1 % м'яса – 64 %; молока – 62,9 %; яєць – 25,0 %, вовни – 69,1 % [15]. Наведені дані свідчать про те, що в сучасних умовах господарства населення відіграють помітну роль у формуванні аграрного ринку і поряд з сільськогосподарськими підприємствами потребують державної підтримки. У найближчі роки і більш віддаленій перспективі значення господарств населення у формуванні товарних ресурсів продовольства зростатиме як за рахунок збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, так і за рахунок підвищення рівня їх товарності.

Останнім часом, у відповідності з законами і нормативно-правовими актами, прийнятими Верховною Радою та Кабінетом Міністрів України, державна підтримка розвитку аграрно-промислового виробництва здійснюється перш за все у формі прямих і непрямих інвестицій держави на розвиток аграрного сектору економіки. За даними Державної казначейської служби України у 2011 р. за цим напрямом було використано біля 5 млрд грн, що становить 61,8 % загальної суми видатків державного бюджету на розвиток аграрного сектору. Крім того, кошти державного бюджету використовувались на фінансування наукових і прикладних розробок (2,1 %), розвиток людського капіталу (34,2 %), соціального розвитку АПК (1,9 %) та міжнародну діяльність (0,1 %).

Аналіз виконання плану видатків на фінансування бюджетних програм за напрямками, обсягами і структурою показує, що у 2011 р. він був виконаний лише на 70,9 %. При плановому обсязі видатків у сумі

11,3 млрд грн фактично було профінансовано 8,0 млрд грн, що на 3,3 млрд грн менше планового завдання.

За бюджетною програмою «Фінансова підтримка створення оптових ринків сільськогосподарської продукції» у 2011 р. було використано 198 млн грн бюджетних коштів для підтримки створення чотирьох ринків у Донецькій, Запорізькій, Київській і Львівській областях.

Стратегічною метою державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників має бути забезпечення стабільності продовольчого ринку шляхом нарощування обсягів виробництва, нормалізації комерційних відносин між товаровиробниками, продавцями і споживачами та підвищення правового захисту цих відносин з боку держави. Основними напрямками державної підтримки товаровиробників є створення довгострокових інвестиційних проектів, фінансування важливих соціально-економічних програм, соціальний розвиток сільських територій поліпшення структури аграрно-промислового виробництва на основі інноваційної моделі розвитку, забезпечення сталого економічного зростання та моделювання аграрного ринку.

Висновки.

1. Державна підтримка є важливою складовою державного регулювання аграрного ринку і охоплює сукупність законодавчо та організаційно визначених бюджетних заходів з метою забезпечення сталого розвитку аграрно-промислового виробництва.

2. Державна підтримка аграрного сектору є об'єктивною необхідністю, що зумовлено високою залежністю сільського господарства від природно-економічних умов, виробничими та фінансовими ризиками, які значною мірою впливають на кінцеві результати аграрного виробництва.

3. Розмір державної підтримки як по Україні, так і по окремих регіонах, за останні роки має тенденцію до зростання. Разом з тим, він значно нижчий порівняно з країнами Євросоюзу. Це вказує на те, що пріоритетна роль аграрного сектору, визнана всіма розвинутими країнами, в Україні недооцінюється.

4. Основними стратегічними напрямками державної підтримки аграрних формувань є створення довгострокових інвестиційних проектів, фінансування важливих соціально-економічних програм, соціальний розвиток сільських територій, поліпшення структури аграрно-промислового виробництва на основі інноваційної моделі розвитку, забезпечення сталого економічного зростання та моделювання розвитку аграрного ринку.

Бібліографічний список: 1. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки (на період до 2020 року). ННЦ Інститут аграрної економіки. – К.: 2012. – 16 с. 2. Саблук П.Т. Основи організації сільськогосподарського ринку / П.Т. Саблук, Д.Я. Карич, Ю.С. Коваленко. – К.: ІАЕ УААН, 1997. – С. 114. 3. Саблук П.Т. Роль держави у відродженні економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників у розвитку аграрного виробництва в умовах вступу України до СОТ / П.Т. Саблук. – Матеріали Перших регіональних річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників, 27-28 листопада 2007 р., м. Харків – Харків: ХНТУСГ. – 2007. С. 10-18. 4. Дем'яненко М.Я. Основи податкових відносин в АПК / М.Я. Дем'яненко. – К.: 1999. 5. Дем'яненко М.Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку: [доп. на Дев'ятих річних зборах Всеукр. конгр. вчених економістів – аграрників 26-27 квіт. 2007 р.] / М.Я. Дем'яненко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. 6. Коденська М.Ю. Державна підтримка розвитку аграрного сектору економіки. М.Ю. Коденська, А.В. Єремєєва // Економіка АПК, 2013. - №6. – С. 14-20. 7. Лузан Ю.Я. Облік державної підтримки агропромислового виробництва. / Ю.Я. Лузан, В.М. Жук, І.В. Герасимук. – К.: Вид-во ТОВ «Юр-Агро-Веста» 2007. – 324 с. 8. Амбросов В.Я. Ринок і стратегія розвитку сільськогосподарських підприємств. / В.Я. Амбросов // Економіка АПК. – 2013. - №10. – С. 72-79. 9. Олійник О.В. Критерії державної підтримки сільськогосподарських підприємств. / О.В. Олійник, Т.В. Калашнікова // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 49-53. 10. Татарчук І.М. Державна підтримка сільського господарства в умовах трансформації економіки АПК: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. / І.М. Татарчук. – К.: 2006. – 22 с. 11. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика / А.Д. Діброва. – К.: Формат. – 2008. – 77 с. 12. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2011 рік. – Стат. бюл. – форма 50-ст. 13. Organization for Economic Co-operation and Development [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http // www.oecd.org](http://www.oecd.org). 14. Супрун О.М. Державне регулювання розвитку аграрного сектора економіки / Організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві: матеріали Третіх регіональних річних зборів Північно-Східного відділення Всеукраїнського Конгресу вчених економістів-аграрників, 10 грудня 2009 р., м. Харків. – Харків: ХНТУСГ, 2010. – 479 с. 15. Статистичний щорічник Харківської області у 2012 р. Режим доступу: [http//kh.ukrstat.gov.ua](http://kh.ukrstat.gov.ua).

Горкавый В.К. Государственная поддержка формирования аграрного рынка в условиях глобализации. Рассмотрены экономическая сущность тенденции и основные стратегические направления государственной поддержки формирования аграрного рынка.

Gorkavyu V. State support of forming of agrarian market in the conditions of globalization. Economic essence of tendency and basic strategic directions of state support of forming of agrarian market is considered.